

OSAMELOŠŤ V ŽIVOTE A LITERÁRNEJ TVORBE DOMINIKA TATARKU¹

Ivan Jančovič

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

„Když nejvíc toužím někoho vidět, přijdu na to, že nikoho.“

D. Tatarka (1984, s. 22)

Literárnovedné práce o Dominikovi Tatarkovi neraz začínajú aj končia rovnako: konštatovaním zložitosti, mnohotvárnosti, protirečivosti jeho života a pôsobenia v slovenskej kultúre. Znamená to jednak výzvu poradiť si s neľahkým výskumným „objektom“, jednak – v momente, keď sa na to podujmeme – aj potrebu hľadať k rozporuplnosti tvorcu a diela interpretačný kľúč, čosi ako základnú perspektivizáciu jej výkladu.

V doterajšom tatarkovskom bádani sa dajú rozlíšiť dva základné prístupy. Jeden predstavujú autori, ktorí najmä v prvom desaťročí po novembri 1989 položili dôraz na Tatarkov zástoj v slovenskom disente a hľadali sceľujúcu líniu v autorovom intelektuálnom vývoji, vďaka ktorej od začiatku 70. rokov až do smrti dokázal ako jeden z mála významných predstaviteľov kultúry za cenu spisovateľskej, občianskej, vôbec ľudskej vyradenosti zotrvať v názorovej opozícii voči súdobému štátnemu režimu. Takto pristúpili k Tatarkovi napríklad Milan Hamada (1993, 1994) a Peter Zajac (1993). No vízia jednoty, vízia zmyslu projektovaná do podstatne rozdielnych postojov, publicistických vyjadrení a prozaických textov nie je všeobecne prijímaným vysvetlením Tatarkovho života a diela. Druhý prístup k ich výkladu je preto založený na explicitnom pomenovaní „zlomov“ a na ich viac či menej kritickom hodnotení (napríklad Bátorová, 2012; Jančovič, 1999). Hodnotiaco vyhranený náhľad na spisovateľovu neustálu snahu/potrebu prekonávať nekoherentnosť svojho životného príbehu predstavujú štúdie Valéra Mikulu (2010a, 2010b). Práve z jeho v is-

---

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantu VEGA č. 1/0182/13 Problém osamelosti v živote súčasného človeka.

tom zmysle vyhotnenej, no odôvodnenej interpretačnej pozície vidieť ťažiskový problém Tatarkovho pôsobenia a odkazu veľmi zreteľne: „... tatarkovská stávka je stávkou s vlastnou výrečnosťou: Dokážem presvedčiť samého seba, že moje dielo i môj život je kontinuálnym zmyslotočným procesom, tvorbou vlastnej ľudskej i národnej osobnosti?“

Tatarkova potreba sebaapresviedčania nás nemusí prekvapiť, keď si po ňom aj my pripustíme, že jeho životný príbeh sa dá čítať aj ako rad situácií, z ktorých mnohé medzi sebou súvisia len na spôsob protikladu, opaku, popretia. Nemusí tu teda ísť o súvislé narastanie zmyslu, môže ísť aj o narastanie entropie. Jednotlivé situácie (čo aj základné) nemusia byť základnými kameňmi zmysluplnej stavby, lež radom variantov, z ktorých každý má viac-menej rovnakú hodnotu, keďže nasledujúci často anuluje predchádzajúci.“ (Mikula, 2010b, s. 56 – 57)

Dôvodov Tatarkovho „nástojenia na zmysle“ – aj za cenu eklektického spájania materiálu na jednotlivých poschodiach jeho konštrukcií – je mnoho. Spisovateľovej neschopnosti žiť v postmodernom svete zbavenom akýchkoľvek pevných základov (Mikula, 2010b, s. 68) sa aj pri kritickom prístupe dá porozumieť na pozadí existenciálnych problémov, ktoré Tatarka predstavil na samom začiatku svojich literárnych aktivít v 30. rokoch minulého storočia. Ide o problémy tak naliehavo pociťované, natoľko závažné, že ich intenzita do istej miery vysvetľuje Tatarkovo celoživotné uvzaté hľadanie „riešení“. Spomedzi motívov „... odcudzenia, individuálnosti a jedinečnosti, vedomia konečnosti, smrteľnosti či nesamozrejmosti vlastnej existencie, hľadania, stretávania sa a lúčenia, nefunkčnej komunikácie...“ (Forgáč, 2012, s. 37) sa zameriam na jeden z nich, možno nie rozhodujúci, ale domnievam sa, že podstatný.

Pri čítaní spomienok na osobné stretnutia s Dominikom Tatarkom v 70. a 80. rokoch minulého storočia (Ešte s vami pobudnúť, 1994) nachádzame mnoho svedectiev o **osamelosti** spisovateľa, o tragickom životnom pociťovaní zo spoločenskej izolovanosti pod dozorom štátneho aparátu. V spomienkach sú aj svedectvá o tom, ako Tatarka v tom čase prahol po ľudskej blízkosti, po medzil'udskom vzťahu, po spoločenstve – už ako stariec, chorý, vychudnutý „žhnul“ očami, mámil mäkkým hlasom, zblížoval sa rukami, so ženami hovoril dotykovou rečou (Kantůrková, 1994, s. 39); neúnavne krúži okolo svojich vízií o obci božej. Vylúčenie z oficiálnej kultúry a frustrácia z „dozerania a trestania“ vrátane intímneho súkromia sa ponúkajú ako dobré vysvetlenia pocitu osamelej, tragickej existencie. Spojenia *tragický pocit života, osamelosť, smäd po človeku* sa však nespájajú s Tatarkom len v posledných dvoch desaťročiach jeho života. S takýmito pocitmi ako s tematickým substrátom predsa vstúpil do slovenskej literatúry – prozaicky i esejisticky – v prvej polovici 40. rokov 20. storočia, prvými umeleckými pokusmi ešte o desaťročie skôr. Problém osamelosti sa tak javí ako čosi fundamentálne v živote aj tvorbe Dominika Tatarku.

Všimnime si tituly jeho próz. Názov literárneho textu je jeho sémantickým prahom, autor ho môže mnohoroako využiť – napríklad ako istý druh „komentára“ svojho diela, ako naznačenie jeho významovej intencie, čím sa názov stáva aj istým interpretačným kľúčom (Hodrová, 2001, s. 240 a n.). V tomto zmysle sú viaceré tituly Tatarkových textov príznačné: na jednej strane nachádzame prózy nazvané *Cesty (Spoved' tulákova)*, *V úzkosti hľadania*, *Ludia za priečkou*, na strane druhej *Radostník*, *Družné letá*, *Prútené kreslá* (miesta pohodlného a dôverného rozhovoru ako metonymický odkaz k jednej zo základných podôb medziľudského spolubytia), *Rozhovory bez konca* (existenciálna platnosť rozhovoru – rečou mať účasť v spoločenstve, rozhovorom trvať, transcendovať konečnosť), *Ešte s vami pobudnúť*. Ak prvé tituly explicitne vyjadrujú putovanie bez jasného cieľa, úzkostné stavy hľadania človeka oddeleného metaforickou priečkou, druhá vetva, ktorá sa tiahne celým nasledujúcim tvorivým pôsobením Tatarku, je náznakovým hľadaním ľudskej blízkosti: najprv v širokom rámci dobovo projektovanej predstavy socialistickej spoločnosti, následne ako komornej ľúbostnej spriaznenosti muža a ženy či ako intímnej dialogickej spolubytia s najbližšími (sestra, matka) až po novú utópiu obce Božej a kultúry ako „hradu prepevného“, ako „kultu“, spoločného uctievania čohosi podstatného, základného. V rozkmitení medzi problémom a pokusmi o jeho preklenie, vyznačenom dôležitými prozaickými či úvahovými výsledkami Tatarkovho tvorivého úsilia, sa odkrýva **osamelosť** ako zdroj Tatarkovho nepokojného, v mnohom rozporuplného, nekonzistentného, no autenticky prežívaného hľadania. Hľadania spisovateľského aj ľudského. V názvoch jeho próz sa ako v osobitne exponovaných komponentách textu zviditeľňuje rub aj líce toho istého: intenzívne zažívanej úzkosti z existenciálne rozkrytej osamelosti ľudskej bytosti, ktorá svojou ťaživosťou podnecuje k hľadaniu únosného „riešenia“.

V súvislosti s Dominikom Tatarkom dôsledne píšeme o osamelosti. Blízky pojem samota sa však s ním spája takisto. Odlišnosť medzi samotou a osamelosťou možno opísať tak, že prvá uvedená skúsenosť je relatívne objektívne vymedzená a hodnotovo takmer neutrálna situovanosť človeka mimo ostatných, ide o „... neprítomnosť fyzickej (t. j. časopriestorovej) jednoty (väzby) medzi ním a niekým (niečím) iným“ (Palenčár, 2003, s. 182). Naproti tomu osamelosť niekoho predstavuje zásadne subjektívnu, hodnotovú skúsenosť. Je to „... neprítomnosť (absencia, chýbanie) hodnotovo významnej (chcenej a očakávanej) jednoty (väzby) medzi ním a niekým (i niečím) iným“ (Palenčár, 2003, s. 182). Autor poznamenáva, že medzi oboma ľudskými skúsenosťami jestvuje súvislosť, pretože samota môže byť prekurzorom osamelosti. Je však užitočné zachovať odlišenie medzi nimi, a to aj z hľadiska rozdielného hodnotiaceho postoja v subjektívnom prežívaní samoty a osamelosti. Zatiaľ čo samota

môže v individuálnych prípadoch nadobúdať subjektívne pozitívne i negatívne hodnotenie, osamelosť predstavuje neželaný, ťaživý, zásadne problémový stav subjektu. Uvedené rozlíšenie zodpovedá aj textovým stopám Tatarkovho zažívania oboch fenoménov.

Eva Kantúrková (1994, s. 37 – 38) poukázala na význam drobnej príhody, ktorú zaznamenal Jaroslav Putík zo spoločnej cesty s Tatarkom: „... najbližšie, myslím si, k Tatarkovej vnútornej podobe pokročil Jaroslav Putík v krátké vzpomínke Muž s kapucí. Stál s Dominikom Tatarkou pri cestě na kraji ghardajské oázy a Dominik sledoval očima velbloudáře v dlouhých burnusech, kteří je minuli a nevzali na vědomí jejich pozdravy. Viděls ty kapuce? řekl Dominik, zatímco Putík nahlas přemýšlel, nač asi má velbloudářův burnus kapuci, když v poušti neprší, Dominik usedl na kraj cesty, polobotkami se zabořil hluboko do písku a hlavu jak želva zasunul do vyhrnutého límce raglánu. Takhle jedou, řekl, dýchají vlastní teplo a přemýšlejí si pro sebe o Aláhovi, o hvězdách, o životě, o smrti, o dobré pečení. Chtěl bych takový burnus, řekl Dominik a Putík napsal, že přání prozradilo cosi z Tatarkova hlubinního ustrojení.“

Čo Tatarka vo svojej predstave projektoval do obrazu beduína v kapucni? Samotu v jej pozitívnom subjektívnom zakúšaní, keď neprítomnosť fyzickej väzby medzi človekom a niekým iným je príležitosťou ponoriť sa do seba, nerušene spriadať svoje myšlienky, snívať... Ide o stav zodpovedajúci situácii opísanej filozofom Mariánom Palenčárom (2003, s. 182): človek, ktorý je v takomto zmysle sám, nemusí byť osamelý (subjektívne mu nik a nič nechýba), a naopak, ten kto je fyzicky obklopený inými (nie je sám), môže sa takým cítiť. To je prípad osamelosti.

Nie je ťažké nájsť v Tatarkových textoch či v textoch o ňom prejavy sociálnej osamelosti, vyplývajúcej z absencie spolupatričnosti a integrácie v spoločenstve. Psychológ by možno zvažoval aj emocionálnu osamelosť, chýbanie dôvernej náklonnosti k niekomu blízkemu, kompenzované napríklad mýtizáciou matky. Za rozlične pomenúvanými deficitmi sa však ako jeden z najhlbších zdrojov životnej i literárnej problémovosti ukazuje ten typ osamelosti, ktorú existencialisticky orientovaní myslitelia nazvali existenciálna či metafyzická osamelosť. Marián Palenčár o nej zhrňujúco píše: existenciálna osamelosť je esenciálnou vlastnosťou človeka, a nie symptómom ako takým. Vyplýva z uvedomenia si nášho oddeleného, konečného bytia. Ak jednotlivé druhy a formy psychologickéj osamelosti sú viazané na absenciu hodnotovo významnej jednoty vždy s nejakým konkrétnym iným, to iné, ktoré absentuje v existenciálnej osamelosti, nemá určitú tvár, je zovšeobecnené – ako také. Ak prvé charakterizujú parciálne a prechodné stavy v živote človeka, existenciálna osamelosť ho charakterizuje vcelku, globálne (Palenčár, 2003, s. 183 – 184). Ako inak čítať Tatarkovu pasáž z prózy Ľudia za priechkou – refrénovité sym-

bolické defilé neznámych ľudí na schodoch anonymného hotela: „Kde ste sa tu toľkí nabrali? Je vás neprehľadný zástup. Vás všetkých pamätám, povedomí ste mi, ale vy všetci ste mi neprístupní, hoci nás viaže puto...

Zostal za nimi prázdny priestor umdletým smyslom.“ (Tatarka, 1942, s. 71 – 72)

Vzájomná oddelenosť ľudských existencií ako neprekonateľná danosť je kondenzovaná do jasnej metafory sveta-hotela, anonymného, cudzieho, prichodného miesta navzájom izolovaných individuí: „... v nočnom tichu čul, že hotel, v ktorom býva, zvonku masívny ako mohutný balvan, vnútri je dutý, poprehrádzaný tenkými priečkami ako z lepenky na malé priestorčeky, v ktorých jednotlivo bývajú ľudia. Hotel bol podobný koraliemu trsu na dne mora.“ (s. 63)

Paradox metafyzickej osamelosti spočíva podľa Palenčára v tom, že je podmienkou autentického ľudského „Ja“; iba takto, v protiklade k neosobnému spôsobu života „verejnosti“, je možná existencia v nezastupiteľnej slobode a zodpovednosti svojho rozhodovania. Metafyzická osamelosť a spolu s ňou aj úzkosť sú konštitutívnymi znakmi života takéhoto autentického „byť jednotlivým“. Metafyzickej povahe takejto osamelosti zodpovedá i metafyzika záchytných bodov, ktoré Tatarka postupne nachádza: po tragickom čase pokusov o naplnenie sociálnych utópií kreuje ideu „raja“ – obce Božej, nad vyhasínajúcimi ľúbostnými vzplanutiami s konkrétnymi ženami dvíha víziu lásky v podobe príbehu, ktorý ukončí skôr, ako sa láska zakalí v toku trvania, nezvratnú oddelenosť smrťou transcenduje mýtom matky-bohyne. Túto celožitovnú intelektuálno-imaginatívnu aktivitu opäť predznamenal kdesi na začiatku, keď napísal: „Za ľuďmi, ktorých milujeme, plahočíme sa dňom i nocou bez istoty, že sú to tí skutoční. Nieto spočinutia pri človeku, hoci ho aj miluješ. Dosiahol si ho lopotne, a v tej samej chvíli uniká ti... Ten smäd... tragická žízeň. ... Ľudia nás nútia, aby sme boli tvorcami ľudí pre seba.“ (Tatarka, 1942, s. 70)

Vízia lásky, projektovanie „raja“ ako spoločenstva vzájomne vyvolených², nachádzanie kultúry ako „hradu prepevného“ – to všetko je predĺžením tvorenia „ľudí pre seba“, sú to alternatívy transcendingúce osamelosť po stroskotávajúcích pokusoch „byť sebou“ a zároveň „byť vo svete“.

² „... ktorý sa nazýva malou či väčšou spoločnosťou, tovarištvom, sektou, salónom, kruhom či krúžkom vyvolených a voliacich sa priateľov, o vstup do ktorého sa uchádza, kde si vstup každý raz zasluhuje, kde sa obnovuje. Niet väčšej opojnosti, blaženosti ako spoločnosť vyvolených, ako vzájomné obcovanie. ... sme si blízki znakmi, dlhý čas nepobadateľnými, napríklad, že si o sebe z potreby srdca vyrozprávame, že spolu mlčíme“ (z listu D. Tatarku Danute Abrahamowiczovej z r. 1972 – Abrahamowiczová, 1994, s. 58 – 59).

***

Text ako estetický komunikát dotovaný životnou skúsenosťou svojho tvorca môže v tematických zložkách zahŕňať samotu i osamelosť v najrozmanitejších mysliteľných podobách, pričom bezprostrednú súvislosť týchto literárne tematizovaných stránok života obvykle dávame do súvislosti s reálnou situáciou autora opatrne, s vedomím rozdielov medzi aktuálnym svetom a svetom fikčným. Platí to aj v prípade takej prieraznej témy (zložky témy), akou je osamelosť. Táto hodnotovo mínusová neprítomnosť niečoho želaného, chceného, pre život významného, zodpovedá inklinácii umeleckej literatúry k problémovým, nerovnovážnym stavom, k situáciám odchyľujúcim sa od primeranosti. Stav osamelosti ako životne vážna ľudská skúsenosť zakladá svojou negatívnou energiou významové dianie, transformované do textu v rámci druhových a žánrových kódovacích špecifik. Na záver sa pristávam pri dvoch osobitostiach Tatarkovej tematizácie osamelosti: pripomením mieru „blízkosti“ medzi autorom a jeho textom a (s tým súvisiacu) špecifickosť literárneho kódovania motívov osamelosti v prozaických textoch.

Prvá spomenutá zvláštnosť je čitateľom Tatarkových textov dobre známa. Autor v nich často použil vlastné zážitky a skúsenosti, do postáv vložil mnohé zo svojich životných zápasov a dilem. Spôsob vytvárania jeho naratívov je pritom hodne vzdialený od invariantných znakov charakterizujúcich epickú žánrovú oblasť, čo vhodne vyjadruje Tatarkom použité spojenie „básnik sujetu“, ktoré sa neskôr ujalo ako literárnovedný klasifikátor (aj) jeho tvorivej metódy uplatňovanej v prvej polovici 40. rokov 20. storočia. Akiste nie náhodou Mária Bátorová (2012, s. 53 – 80) celú kapitolu monografie o Dominikovi Tatarkovi venovala stopám „autobiografie“ vo fikcii, doplnenú osobitným teoretickým výkladom o vzťahoch medzi autorom, textom, čitateľom a interpretom, pretože „... špecificky text informuje o autorovi, ak je tento sústredený na seba a prerozpráva či ‚prepisuje‘ svoj svet do literárnej podoby tak, ako je to u Dominika Tatarku...“ (Bátorová, 2012, s. 53). Uplatnená autorská metóda je dôvodom sledovať životný príbeh fyzického autora paralelne s transponovaním častí životných skúseností do tematickej ontológie próz, vnímať umelecké texty (pravda, s kritickým odstupom – porov. Mikula, 2010b, s. 61 – 64) ako prozaické varianty Tatarkovho ľudského rozpoloženia a následne aj jeho názorového a postojoového vývoja. Zhrnújúco: „Pod autenticitou Tatarkových diel rozumieme jednak výpovednú hodnotu textu a potom ‚atmosféru‘ textu: rozptýlenosť autorského subjektu v jeho diele, charakter, ráz jeho textov...“ (Bátorová, 2012, s. 53)

Vrátim sa k paradoxnému spojeniu „básnik sujetu“, v ktorom sa krížia genologické polia lyriky a epiky, dva konštitutívne princípy literárnych transformácií aktuálneho sveta. Základné odlišenie oboch druhov spočíva v zamieranosti na *stav* nositeľa tematického diania v prípade lyriky, zatiaľ čo epika sa

orientuje na *dej*, na aktívne prejavovanie sa nositeľov diania. Výsledkom je v prvom prípade *výpoveď* o stave (lyrického) subjektu, v druhom *rozprávanie* o udalostiach a ich aktéroch. Z tejto náznakovej charakteristiky vyplýva, že možnosti na literárne stvárnenie osamelosti sa v rámci literárnych druhov odlišujú. František Miko (1988, s. 20 a n.) neváhal – s vedomím širokých tematických rozlôh poézie – určiť samotu (vo význame blízkom tu používaného pojmu osamelosť) ako centrum poézie, pravda, spolu s vytýčením ideálu prekonávania tohto stavu, hoci len samotným vyjadrením jeho ťaživej prítomnosti. Vzhľadom na zameranosť lyriky na ťažko verbalizovateľné situácie človeka, ktoré sú výsledkom nemožnosti či nesmiernej obťažnosti zmeny nevyhovujúceho stavu, väčšia afinita medzi lyrikou a osamelosťou nie je prekvapujúca. Prozaický text, vystavaný na genologickom pôdoryse epiky, umožňuje a v istom zmysle i vyžaduje menej priamu, cez zložky textu (najmä postavy, príbeh a rozprávača) sprostredkovanú transformáciu noetických intencií tvorcu do esteticky účinného tvaru. Reflexívna plocha lyrickej výpovede, ťažiacia z možnosti komponovať významové dianie bez jazykového inscenovania zmien v položení lyrického subjektu, je v epike zatláčaná udalosťami a ich aktérmi, rozprávaním príbehu o ich aktívnom účinkovaní, nasmerovanom k vyrovnávaniu sa s čímsi ťažkým, ťaživým, problémovým, s tým, čo tvorí disproporčné zameranie témy.

Doterajšie interpretácie Tatarkových textov (napr. Čepan, 1984; Petrík, 1993; Jančovič, 1999; Bátorová, 2012; Forgáč, 2012), vedené detailným záujmom o ich poetiku, presvedčivo ukazujú, nakoľko bol tento spisovateľ „básnikom sujetu“ v nemetaforickom zmysle tohto spojenia, ako od prvých próz prostriedkami prózy organizoval významové dianie príznačné pre lyricnú zameranosť na stav a nemožnosť/obťažnosť jeho zmeny. Tak sa i motivický komplex osamelosti pravidelne stával rozlične výraznou až dominantnou súčasťou tematických plánov, pričom v rozličnej miere prerastal inými motivickými líniami, vytvárajúc nevýrazné „telo“ príbehu. Tatarkovo „sujetové básnenie“ je rubom tej istej mince: umožňuje, aby sa aj v teoreticky poučenom interpretačnom prístupe oddelenosť reálneho tvorcu od „subjektu próz“ minimalizovala. Práve preto samotný Tatarkov život čítam ako ukážkové potvrdenie protirečivých dôsledkov osamelosti; osamelosť je akoby daň zo zisku, ktorý pre nás predstavuje sloboda (Palenčár, 2003, s. 188). Tatarkovmu životu, dielu i jeho miestu v našej kultúre možno do značnej miery porozumieť skrze ambivalentný fenomén osamelosti.

Literatúra

- ABRAHAMOWICZ, D.: „Dost' neskoro...“. In *Ešte s vami pobudnúť. Spomínanie na Dominika Tatarku*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1994, s. 54-60.
- BÁTOROVÁ, M.: *Dominik Tatarka slovenský Don Quijote*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2012. 304 s.
- ČEPAN, O.: Próza. In *Dejiny slovenskej literatúry V*. Bratislava : VEDA, 1984, s. 581-761 *Ešte s vami pobudnúť. Spomínanie na Dominika Tatarku*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku. 144 s.
- FORGÁČ, M.: *Existencializmus a slovenská literatúra*. Prešov : FF Prešovskej univerzity, 2012. 146 s.
- HAMADA, M.: Tatarkova koncepcia kultúry. In *Slovenská literatúra*, 1993, roč. 40, č. 2-3, s. 81-91.
- HAMADA, M.: Dominik Tatarka – sujetový básnik. In *Sizyfovský údel*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1994, s. 150-158.
- HODROVÁ, D. a kol.: ... *na okraji chaosu... Poetika literárneho diela 20. storočia*. Praha : Torst, 2001. 867 s.
- JANČOVIČ, I.: *Tvorivé začiatky Dominika Tatarku*. Banská Bystrica : FHV UMB, 1999. 156 s.
- KANTŮRKOVÁ, E.: Památník. In *Ešte s vami pobudnúť. Spomínanie na Dominika Tatarku*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, s. 34-40.
- MIKO, F.: *Umenie lyriky*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1988. 284 s.
- MIKULA, V.: *Démoni súhlasu i nesúhlasu*. Ivanka pri Dunaji : F. R. & G., 2010, 158 s.
- PALENČÁR, M.: Substančný model v ontológii a problém ľudskej osamelosti. In *Filozofia: minulé podoby – súčasné perspektívy*. Bratislava : MAXIMA press, 2003, s. 181-188.
- PETRÍK, V.: Dominik Tatarka: Pach (Interpretácia novely). In *Slovenská literatúra*, 1993, roč. 40, č. 2-3, s. 105-107.
- TATARKA, D.: Ľudia za priečkou. In *V úzkosti hľadania*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1942, s. 53-73.
- TATARKA, D.: *Sám proti noci*. Přejzato z vydání nakladatelství Arkýř, Mnichov 1984. Vydalo nakladatelství Evropského kulturního klubu s nakladatelstvím Arkýř, 1984. 101 s.
- ZAJAC, P.: Tatarkova cesta. In *Slovenská literatúra*, 1993, roč. 40, č. 2-3, s. 92-104.

doc. Ivan Jančovič, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry
Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici
Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica
Ivan.Jancovic@umb.sk